

5. Беккин Р.И. Правовые основы исламского страхования // Исламские финансы в современном мире. Экономические и правовые аспекты. - М., 2004. - С.127-213.
6. Сюкияйнен Л.Р. Мусульманское право. — М., 1986. — С. НО. С. 65—78.
7. Особенности исламского страхования// Исламские финансовые отношения и перспективы их осуществления в российском мусульманском обществе: Материалы Шестого Всероссийского семинара руководителей духовных управлений мусульман. Москва, 9-11 июня 2003 г. - М., 2004. - С. 18-22.
8. Рыскулов А.С. Проблемы внедрения исламского страхования (Такафул) в Республике Казахстан // Международная конференция: «Проблемы, перспективы исламских финансов в международных валютно-кредитных и финансовых отношениях», Финансовая академия при Правительстве Российской Федерации. – Москва, 2010.

In given article the author referring to the theoretical and practical data, shows features of Islamic insurance model. Also was made the comparative analysis of Islamic insurance institute with traditional insurance institute.

Бұл мақалада автор теориялық және тәжірибелік мәліметтерге сүйеніп, исламдық сақтандыру моделінің ерекшеліктерін ашып көрсеткен. Сонымен қатар исламдық сақтандыру институты мен дәстүрлі сақтандыру институтына салыстырмалы талдау жүргізілді.

Д.Н. Бекежанов

САЛЫҚТЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ТҮСІНІГІ МЕН МАҢЫЗЫ

Қазақстан Республикасы бүгінгі таңда құқықтық даму жолын таңдаған тәуелсіз мемлекет болып табылады. Осыған орай ол өз экономикасын тұрақтандыруда нарықтық даму жолын таңдады.

Мемлекетіміздің егемендігі, оның әлеуметтік бағдарлы нарықтық қатынастарға бағытталған даму жолына көшуі, сондай-ақ мемлекет және қоғам мүддесіне қажетті қаржы-қаражаттардың мемлекет құзырында орталықтандырылуы және өтпелі кезеңдегі экономиканы реттеу барысында пайдаланылатын салық механизмінің жаңаша қалыптастырылуы салықтық құқықтың экономика және құқық аяларынан өзіне тиесілі орын алуының басты себебіне айналып отыр. Демек, мемлекеттің материалдық мүддесі мен қоғам өмірінің айрықша аясының тоғысатын жері, көбінесе объективті қаржылық-құқықтық құбылыс ретінде көрініс табатын салық салу аясы әрқашан да мемлекеттің салықтық құқығының реттеуші ықпалының ауқымы болып табылады.

Салықтық қызметі - уәкілетті мемлекеттік органдар мен салық органдарынан құрылатын органдардың жиынтығы. Біздің ойымызша, нарықтық экономика кезінде дұрыс әрекет ету үшін салықтық қызметтің маңызын, соның негізінде пайда болатын салықтық -құқықтық қатынастардың маңызын дұрыс түсіну керек сияқты.

Қазақстан Республикасының салықтық қызметіндегі қалыптасатын қатынастарды реттейтін қаржылық құқық саласы осы қызметтің басты институттарының бірі болып табылады. Ондай қызмет нарыққа өту кезіндегі жаңа салықтық саясатты анықтайтын экономикалық заңдармен көрініс табады. Сол себепті мұндай саясаттың бастамасы ретінде Қазақстан Республикасының «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» 2008 ж. 10 желтоқсанда қабылданған Заңын айтамыз. Қабылданған нормативтік құқықтық актілер жеке және заңды тұлғаларға, олардың коммерциялық және коммерциялық емес ұйымдарының әрекеттері үшін салық салуды анықтайды. Әртүрлі сатылардағы бюджеттерді қаржылық қамтамасыз ету мемлекеттік кірістер арқылы жүзеге асырылады.

Мемлекеттік кірістер дегеніміз - мемлекеттің қорына әртүрлі кіріс көздерінен келіп түскен және өздерінің міндеттері мен функцияларын орындау үшін қолданылатын қаржылық ресурстар. Мемлекеттік кірістердің басты көзі салық екендігі бәрімізге әйгілі, себебі мемлекеттік қазынаға түсетін ақша қаражаттарының негізгі бөлігі - Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес төленетін әртүрлі салықтардан, алымдардан, төлемдер мен баждар есебінен қалыптасады.

Салықтың (экономикалық) мән-жайы мен заң жүзінде іске асырылатын мәнінің арасында қарама-қайшылық туындамауы қажет. Демек, салық, салық салу, мемлекеттің салық жүйесі деген сөздердің мағынасын мемлекеттің кірісін салық төлеушілердің - заңды және жеке тұлғалардың материалдық мүдделеріне мүмкіндігінше нұқсан келтірмей қалыптастыру керек деп түсінген дұрыс.

Мемлекеттің салық саясатын жетілдіруге байланысты елбасшысының Қазақстан халқына жолдауында бірқатар маңызды мәселелер айтылған болатын, атап айтар болсақ: «2007 жылдан бастап қосымша құн салығының ставкасын 1%-ға, ал 2008-2009 жылдары қосымша тағы да 1-2 %-ға азайту; 2008 жылдан бастап әлеуметтік салық шамамен 30 пайызға азайтылып, ол жұмыс берушілерді жұмысшылар жалақысын ынталандыруы керек: 2007 жылдың 1 қаңтарынан бастап шағын бизнес субъектілері үшін салық салудың кемітілген бірыңғай мөлшерлемесі енгізілсін» [1].

Қазақстан Республикасындағы салықтық жүйе мен салықтық қызметті қалыптастыратын салықтық қызмет субъектілері болып табылады. Оның ішінде ең негізгі субъектілердің бірі салық органдарын атап көрсетуге болады. Салық органдары Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің жанындағы салықтық комитет ретінде өзінің жұмысын атқарады. Оның өз кезегінде облыс орталықтарында және республикалық маңызы бар қалада және Астана қаласындағы аумақтық салық органдары бар. Аумақтық салық органдарын облыс көлемінде аудан орталықтарында салық органдары бар. Салық органдарының ресми атауы ҚР Қаржы министрлігінің жанындағы Салық комитеті деп аталады.

Салық органдарының құқықтық негізі ретінде Салық кодексінің үшінші тарауы болып табылады. Мұнда салық қызметі органдарының міндеттері мен құқықтары берілген. Олардың негізгі міндеттеріне:

1) салықтың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің түсу толықтығы мен уақтылығын қамтамасыз ету;

2) міндетті зейнетақы жарналарын (бұдан әрі – міндетті зейнетақы жарналары) есептеудің, ұстаудың және жинақтаушы зейнетақы қорларына аударудың және әлеуметтік аударымдарды (бұдан әрі – әлеуметтік аударымдар) есептеудің және Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорына төлеудің толықтығы мен уақтылығын қамтамасыз ету;

3) Қазақстан Республикасының салық саясатын іске асыруға қатысу;

4) өз құзыреті шегінде Қазақстан Республикасының экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

5) Қазақстан Республикасы салық заңнамасының сақталуын қамтамасыз ету болып табылады.

2. Салық қызметі органдары уәкілетті орган мен салық органдарынан тұрады.

3. Салық органдарына уәкілетті органның облыстар, Астана және Алматы қалалары бойынша, аудандар, қалалар және қалалардағы аудандар бойынша аумақтық басқармаларды, сондай-ақ уәкілетті органның ауданаралық аумақтық бөлімшелері жатады. Арнайы экономикалық аймақтар құрылған жағдайда осы аймақтардың аумағында салық органдары құрылуы мүмкін.

4. Салық органдары тиісті жоғары тұрған салық қызметі органына сатылы тұрғыда тікелей бағынады және жергілікті атқарушы органдарға жатпайды.

5. Уәкілетті орган салық органдарына басшылықты жүзеге асырады.

6. Салық қызметі органдарының рәмізі болады. Салық қызметі органдары рәмізінің сипаттамасы мен оны пайдалану тәртібін уәкілетті орган бекітеді [2. 18 бабы].

С.М. Найманбаев мынадай ой айтады: «Салықтық қызметтің құқықтық нысандарына мыналар жатады: 1) салық заңдарының жобасын дайындау; 2) салық заңдарына сәйкес және сол заңдарды атқару негізінде нормативтік-құқықтық актілер шығару; 3) жекелеген салықтық құқықтық актілер шығару; 4) келісімді негізде екі жақты салықтық құқықтық акт қабылдау; 5) мемлекеттің немесе оның уәкілетті органының салық заңдарында белгіленген өкілеттіктерін өздері қатысатын нақты салықтық құқықтық қатынаста біржақты түрде жүзеге асыру» [4. 35-36 бб.].

М.В. Карасева былай деп жазды: «Мемлекеттің және муниципалдық құрылыстардың қаржылық қызметі құқықтық нысанда жүзеге асырылады. Қаржылық қызметтің басты объектісі құқықтық объект болып табылады. Мемлекет және муниципалдық құрылыстар қаржылық-құқықтық актілер қабылдай отырып, қаржы ресурстарын жұмылдыруды, бөлуді және жұмсауды жүзеге асырады» [5. 28 с.].

С.М. Найманбаев пен М.В. Карасеваның пікірлерін түйіндей келе, салықтық қызметті жүзеге асыру тек нормативтік қаржылық құқықтық актілердің бір түрі – салық заңнамалық актілерін және заңға тәуелді салықтық құқықтық актілер шығару нәтижесінде ғана жүзеге асырылады, сондай-ақ салық шарттарын жасасу және оны заң жүзінде бекіту, салық органы арқылы өз салықтық құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыру да салықтық қызметтің құқықтық объектісін білдіреді деп айтуға болады. Демек, мемлекеттің салықтық қызметі аясында туындап, қалыптасатын және одан әрі дамитын салықтық құқықтық қатынастардың мәні мемлекет еркімен, сондай-ақ мемлекет (қоғам) мүддесімен шартталған. Салықтық құқықтық қатынастар қоғамның және мемлекеттің экономикалық-қаржылық мүдделерін іске асыру нысаны болып саналады. М.В. Карасева қаржылық-құқықтық қатынастардың айрықша ерекшеліктеріне мынадай белгілерді жатқызған: «Мемлекеттің қаржылық қызметі аясында туындайды және дамиды; оның бір тарапы мемлекет болғандықтан, өктем билік сипатында болады; мүліктік сипатта болады» [5. 112б.]. Сонымен бірге қаржылық құқықтық қатынастардың экономикалық мәні мен маңызына, мемлекет мүддесін білдіретін өктем билік – мүліктік сипатына тоқталып өткен.

Біздің ойымызша, М.В. Карасеваның дәл осындай қысқаша тұжырымынан салықтық құқықтық қатынастар мемлекеттің салықтық юрисдикциясы шеңберінде туындайтын және мемлекет мүддесіне сай дамитын экономикалық мән-жайлы, императивтік салықтық құқықтық нормаларға негізделген

қоғамдық қатынастар болып табылады деген ұғымды анықтауға болады. Мемлекеттің салық салу жөніндегі құзыретінің іске асырылу бағытындағы салықтық құқықтық қатынастардың материалдық салық міндеттемелерінің толық және уақтылы орындалуына орай түбегейлі түрленуі мемлекеттің негізгі қаржылық бюджет жоспарының салықтық кірісі бөлігінде орындалғанын білдіреді деп тұжырымдаймыз.

Салық қызметі органдары Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде жүктелген міндеттерді іске асыруды салық кодексінде белгіленген тәртіппен электрондық тәсілмен жүзеге асыруға құқылы. Салықтық өзара тығыз байланысқан құқықтық және экономикалық қатынастардың жүйесінен тұрады. Салықтық қызметті жүзеге асыру барысында салықтардың экономикалық мән-жайын білдіретін фискальдық, қайта бөлу бақылау және реттеуші функциялары да өз рөлін атқарады. Мемлекет атынан жүзеге асырылатын салықтық қызмет тек құқықтық негізге сүйене отырылып атқарылады. Салықтық қызметтің құқықтық негіздеріне, бірінші кезекте Қазақстан Республикасының Конституциясы, арнайы қаржылық, салықтық заңдар мен басқа да нормативтік құқықтық актілер жатады [3].

Нарықтық экономикаға көшу кезеңінде Қазақстан Республикасының алдындағы тұрған әртүрлі сипаттағы міндеттерді шешу үшін мемлекеттік бюджеттің негізгі кіріс көздерін қалыптастырушы салықтар мен басқа да міндетті төлемдердің атқаратын рөлі, олардың құқықтық реттелуінің, осыған байланысты қатынастардың мемлекет тарапынан басқарылуының дұрыс болуының маңызы зор. Мемлекет өзінің функцияларын жүзеге асыру үшін, мемлекет ретінде танылып өмір сүру үшін, мемлекеттегі болып жатқан әртүрлі процестерді ақшамен қамтамасыз ету үшін, ақшаның ықпалымен әсер ету үшін белгілі бір қор қажет. Сол қор мемлекеттік бюджет болып табылады. Мемлекет осы бюджетке келіп түсетін әртүрлі кірістер мен түсімдерді және бюджеттен шығатын шығыстарды әртүрлі құқықтық актілерімен реттеп отырады.

Бұл бюджеттердің негізгі кіріс көзі - салықтар, алымдар, баждар, төлемдер болып табылады. Салық қызметін жүзеге асыру барысында қалыптасатын салықтық құқықтық қатынастарды зерделей келе, оларға талдау жасай отырып, келесідей түйіндер жасауға және осы салық жүйесін, оның негізінде қалыптасатын салықтық қатынастарды жетілдірудің негізгі бағыттары ретінде төмендегілерді атауға болады:

- салық жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету;
- салық жүйесін барынша қарапайым жасау, заңдар мен нормативтік актілерден екіұшты, түсініксіз талқылау беретін нормаларды алып тастау;
- салықтық ставкаларды азайта отырып, мүмкін деген салықтық міндеттемелер жүйесін қалыптастыру;
- тікелей және жанама салықтардың үйлестілігінің тиімді деген жолын таңдау;
- салықтар мен міндетті төлемдерді төлеу тәртібін белгілейтін актілерді (соның ішінде бухгалтерлік есепке алу нормаларын да) салық заңдарына сәйкестендіру;
- шаруашылық қызмет субъектілеріне салынатын салықтарды есепке алуды мейлінше дұрыс жүзеге асыру;
- салық салу қызметінде еріктілік қағидасын қалыптастыру. Ол үшін салық төлеушілерге салық қызметінің маңызын түсіндіру, салық заңдарында болып жатқан өзгерістер мен толықтырулармен оларды дер кезінде таныстырып отыру, әртүрлі кеңестер беріп отыру және т.б.

Салықтық қызмет қатынастар жүйесінің салықтық әлеуетін ғылыми құрылымдау принциптеріне сәйкес белгіленген нақты әдістемелік-құқықтық қағидалар салық міндеттемелерін негіздеуге мүмкіндік береді. Осы орайда материалдық салықтық қызмет сапасын, функционалдық ерекшелігі мен экономикалық әлеуеті салық салу жүйесіндегі жанама немесе тікелей салықтардың нақты мән-жайларына қарай айқындалады деп түйіндеуге болады.

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы: Қазақстан өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында, Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы. Астана, 2006 жылғы 1 наурыз. 2-басымдық 10-тармақ.

2. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі) Алматы: Юрист 2010-616 б. 12.06.2001ж.

3. <http://www.Google.kz>.

4. С.М. Найманбаев Салықтық құқық. - Алматы: Жеті жарғы, 2005. - 400 б.

5. Карасева М.В. Финансовое право (общая часть). - М.: Юрист, 2000. - 256 с.

In this work conception and meaning of tax activity are described. Functions of tax activity, ways of tax legal relationship rise are shown. Conception of state revenue is revealed. Tax legislation and standard and legal acts which regulate legal relationships of tax activity are shown.

В данной работе рассматриваются понятие и значение налоговой деятельности. Указаны функции налоговой деятельности, пути повышения налоговых правоотношений. Раскрыто понятие государственного дохода. Указаны налоговые законодательства и нормативно-правовые акты, которые регулируют правоотношения налоговой деятельности.

Г.Д. Кунебаева

БОРЫШ ЖӘНЕ МІНДЕТ ҰҒЫМЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘНІ

Сонау 1991 жылы Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін жариялап, өз алдына оқшау мемлекет атанған сәттен бастап адам мен азаматтың құқықтары мен міндеттерін, бостандықтарын қамтамасыз етер, мемлекеттік органдар жүйесін реттеп, тәуелсіз мемлекетіміздің алдағы бағытын айқындайтын негізгі заңға деген қажеттілік туды. Осы уақыт ағымы мен қалыптасқан жағдайлар тудырған қажеттілікті өтеу мақсатында 1993 және 1995 жылдардағы тәуелсіз еліміздің Конституциялары қабылданды. Қазіргі күнге дейін ел тіршілігінің бастауы болып келе жатқан Конституциямыз соңғысы 1995 жылы 30 тамызда бүкілхалықтық референдум арқылы қабылданған еді.

Ал енді Ата Заңымыздағы борыш және міндет ұғымының мәні мен мазмұнына түсініктеме беруге тырысып көрелік. Ол үшін борыш және міндет ұғымының халық түсінігіндегі мәніне тоқталып өтейік. «Борыш» сөзі әрқашан ар-ұят және әр адамның өзіне-өзі берер есебі және өзінен-өзі талап етер жауапкершілігімен байланыстырылған. «Борышын өтеу» ұғымы адамға қоғаммен жүктелген немесе ол адамның басқа адам алдында орындауы тиіс белгілі бір әрекетті орындауын білдіреді. Қарапайым ақшалай, болмаса заттай қарызынан құтылған адамның борышымды өтедім деген сөздерін жиі естиміз. Осыдан «борыш» сөзінің «қарыз» (парыз) сөзімен ұғымдас, мағыналас екендігін көруге болады. Ал «міндет» ұғымына келер болсақ, міндет ұғымының астарына біріктірілген мазмұн ауқымды екеніне күмән жоқ. Міндет – ол адамдарға заңмен бекітіліп жүктелген, орындалуы еріксіз сипатта өтетін іс-әрекеттер жиынтығы. Міндет ұғымы борыш ұғымының бір бөлігі десек те қателеспейміз. Себебі құқықтық мемлекетте алдыңғы орынға заң ережелері қойылады. Ал міндет – заң тұрғысынан әбден айқындалып, адамдар үшін өз бастамасымен орындау немесе орындамау таңдауын жасауға ешбір кеңістік қалдырмаған іс-әрекет болса, өз кезегінде борыш тек адам өз ұятының әлі келетін шекте ғана жүзеге асырылатын іс-әрекет, яғни борышты орындамаған адам өз ұяты алдында ғана жауапты.

Осы екі ұғымның мәнін «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінен» қарар болсақ, Бұралқыұлы Мұстапаның пікірінше, «борыш» - бересі, қарыз, міндет. Ал Жанұзақов, Шаймерденов «борыш» - қарыз, бересі, берешек деген ойда. «Міндет» ұғымы бойынша қос әдебиетте де «міндет» - борыштың бір нысаны деген тоқтамға келген.

Жалпы, Конституциямызда адам мен азаматтың міндеттеріне қатысты өзара мағыналас үш ұғымды атап өте аламыз. Олар: «міндет», «борыш» және «парыз». Енді конституциялық құқық тұрғысынан осы үш ұғымның түп-тамырына талдау жасап көрелік. ҚазКСР 1978 жылғы 20 сәуірдегі Конституциясында азаматтардың міндеттеріне 11 бап арналған екен (57-67 баптар). Ал, 1993 жылғы 28 қаңтардағы Қазақстан Республикасының алғашқы Конституциясында 6-бөлім «Негізгі міндеттерге» арналған (28-31 баптар). Ал қолданыстағы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамызындағы Конституцияда адам мен азамат міндеттеріне 5 бап арналған (34-38 баптар).

ҚазКСР 1978 жылғы 20 сәуірдегі Конституциясында «міндет» және «борыш» сөздерімен қатар, аталған Конституцияның 58-бабында «абырой ісі» және 60-бабында «қасиетті парыз» ұғымдары қолданылған. Бұл ұғымдарды Конституцияда қолдану азаматтардың санасында мемлекет алдындағы жауапкершілікті толық бекіту мақсатымен қолданылған деуге болады.

Ал 1993 жылғы 28 қаңтардағы Қазақстан Республикасының Конституциясында тек «міндет» және «борыш» ұғымдары қарастырылған. Тек екі ұғыммен шектелу Ата Заң арқылы жеткізілуі тиіс құқықтық сана қалыптастыру қызметінің аясының тарылуына әкеп соқты деген қорытынды жасауға болады. Себебі «міндет», «борыш», «парыз» ұғымдарының әрқайсысының Конституция мәтініне енгізер мағынасы әртүрлі.

Мұны қолданыстағы Конституция мәтінін талдау арқылы дәлелдеп көрейік. Қолданыстағы Ата Заңымызда «міндет» ұғымы алғаш рет 12-баптың 3-тармағында кездеседі. Бұл баптың мазмұны «Адам және азамат» тарауына жатқызылған. Аталған бапта былай делінген: «Республиканың азаматы өзінің азаматтығына орай құқықтарға ие болып, міндеттер атқарады». Демек, міндет құқыққа ие болумен қатар жүреді, міндетін атқарған адам құқықты пайдалануға мүмкіндік алады. Жалпы, Конституция құрылымында құқықтар жиынтығы міндеттер жиынтығының алдына қойылған. Яғни, құқықтарды иеленумен ғана адам мен азамат бостандығын сипаттай алмаймыз. Құқық бар жерде